

ARHITEKTURA ISTORICIZMA I EVROPSKI URBANI PEJZAŽ

Jožef Šiša¹

UDK: 7.035

DOI: 10.14415/zbornikGFS23.009

Rezime: Za samo nekoliko godina energičnog razvoja, secesija je proizvela izvanredna originalna umetnička dela. Prethodnih, grubo rečeno, pola veka bio je period istoricizma, univerzalnog karaktera, koji se napajao arhitekturom prethodnih vekova; u osnovi to nije bio stil, već pre način ponašanja. Najizraženiji forma istoricizma je bila neorenesansa koja je pre svega stavila pečat na formiranje urbanog pejzaža Centralne Evrope.

Bili su to francuski autori i arhitekti (Percier and Fontaine, Grandjean and Famin, Letarouilly) koji su „otkrivali” i objavljivali o renesansnoj arhitekturi. U Centralnoj Evropi Minhen i Bavarija su igrali glavnu ulogu u njenom ranom prihvatanju. Renesansa je bila definisana konceptima urbane kulture, individualne slobode, naučnog mišljenja, i tako predstavljajući vrstu ideologije. Italijanska renesansa je savršeno odgovarala srednjoj klasi 19. veka i slici koju su oni stvorili o sebi. Arhitektura renesanse se sastojala od dodataka i karakterisala ju je repetitivna upotreba vrata, prozora, i dalje usavršavanje udobnosti. Bilo je primereno da se stvaraju objekti koji se ponavljaju, uniformne fasade ili niz ulica i urbanih pejzaža.

U Centralnoj Evropi Beč je bio uzor; iako su javne građevine prikazivale široku raznovrsnost (neo) stilova, najamne kuće građene su u neorenesansnom stilu. Mnogi veliki gradovi i čak i manji gradovi u regionu su preoblikovani ili nastali na sličan način. Dekorativne palate, skromne stambene zgrade i prizemne kuće građene su u ovom stilu. U mnogim slučajevima individualne kuće nisu velikog značaja, međutim, u sveukupnosti one čuvaju karakter i tradicionalnu kulturu prostora. To je kontekst u kojem treba da se sagleda Subotica (Szabadka), i njeno arhitektonsko nasleđe za koje je u poslednje vreme toliko učinjeno.

Cljučne reči: Centralna Evropa, arhitektura, neorenesansa, urbani dizajn.

Arhitektura secesije ostavila je traga na pojedinim istaknutim tačkama gradova. Stil koji je cvetao nekoliko godina bio je zapažena pojava zbog svojih koloritnih građevina punih maštovitosti, u kojima je pored univerzalnih odlika do izražaja došao i nacionalni karakter. S obzirom na njegov ograničen vremenski period, zgrade secesije podložne promenama i oštećenjima su tek na nekoliko mesta uspele da se nametnu kao dominantne u zgradskoj vizuri – takvo izuzetno mesto je Subotica, zahvaljujući svojoj

---

¹ Dr. Jožef Šiša, Direktor, Institut za Istoriju umetnosti, Istraživački centar humanističkih nauka, Mađarska akademija nauka, 1014 Budimpešta, Országház u. 30., Mađarska, tel: +361 224-6773, e-mail: sisa.jozsef@btk.mta.hu

gradskoj kući i sinagogi, koje se po stilu, kvalitetu i dimenzijama izdižu iz gradskog miljea.

Značajni deo urbane celine gradova Centralne Evrope međutim ne čine zgrade sececije već istoricizma. Stil koji je više decenija – u suštini u drugoj polovini 19. veka – bio dominantan pravac u oblasti građevinarstva, poklopio se sa urbanizovanjem šire regije koja je žurila da prevaziđe svoju sporost u odnosu na razvoj Zapadne Evrope; zbog toga je njegov značaj veoma velik. Osobenost istoricizma je, da se ne može definisati kao stil, u odnosu na arhitekturu prethodnih vekova koje se mogu definisati po određenim stilskim odlikama. U suštini to nije stil već jedna vrsta ideologije, ili drugačije rečeno niz neostilova koji egzistiraju jedan pored drugog, a koji sadrže u sebi i renesansu, i barok, i gotiku naposljetku i romantiku koji su ili razdvojeni po pojedinim zgradama ili su – već pri kraju veka – prisutne unutar jedne zgrade kao mešavina raznih istorijskih formi.

Za Centralnu Evropu najvažnija je italijanska neorenesansa – od Minhena do Segedina, od Beča do Subotice ona je svugde ostavila traga na javnim i stambenim zgradama; bila je stil koji je imala prevashodan, pa i odlučujući uticaj na formiranje gradske vizure. Njeni koreni, pojavi oblici i značaj iziskuju dublja istraživanja.

U otkrivanju graditeljstva renesanse dominantnu, štaviše pionirsku ulogu imala je Francuska. U pozadini tog intenzivnog interesovanja bilo je više faktora. Tako recimo, klasična usmerenost francuske kulture, koja je premošćavala više stoleća – pa čak i period baroka. Ne manje važan bio je otvoren i inovativan duh prosvjećivanja čiji su predvodnici bili francuzi. Institucionalno iza toga je stajala Francuska Akademija Nauka sa svojom već stoletnom rimskom stipendijom („Pri de Rom”); pomoću nje su u većitom gradu arhitektae mogle da povedu i više godina – npr. Čarls Persije, Gražan de Montinji – koji su potom bili začetnici već pomenutog procesa. I sama reč renesansa („renaissance”) kao i njen pojam vezuje se za francuska istraživanja. Autor koji je ovaj pojam upotrebio u naslovu svoje knjige koja se bavi arhitekturom, bio je Antoan-Nikolas Dezalije Dargenvil, i to u naslovu svog rada *Vies des Fameaux Architectes Depuis la renaissance des Arts* (1787). Tu pojam „renesansa” i „preporod” još ne označavaju eru, već – po Đorđu Vazariju, koji koristi pojam „rinascita” – jedinstven događaj, koji otvara prostor za nov razvoj.

Nekoliko decenija nakon objavljivanja zbirke biografija Dezalije Dargenvil Vasarija usledili su izuzetno reprezentativni albumi arhitekture francuskih autora sa tlocrtima i crtežima perspektiva. Teško se može preceniti pionirski značaj ovih albuma sa prikazima zgrada italijanske renesanse koji su služili kao uzor: iz njih je crpeo sliku italijanske arhitekture 15. i 16. veka celokupna Evropska zajednica graditelja i investitora. Prvi od njih je impozantan rad Persijea i Fontena: *Palais, maisons, et autres édifices modernes, dessinés à Rome* (1798). U naslovu doduše još stoji reč „moderan” ali autori u svom uvodnom diskursu određuju 15. vek kao „period preporoda umetnosti” („l’époque de la renaissance des arts”). To jest pod pojmom „renesansa” ne podrazumevaju jednu polaznu tačku, već – približno današnjem shvatanju – jedan period. Persije i Fonten koji su o datoj temi publikovali i druge radove, brzo su našli sledbenike, između ostalog Granžana i Famena koji su publikovali crteže premera toskanskih dvoraca, u sličnom reprezentativnom obliku. Od sve brojnijih radova koji su sadžavali tabloe, posebno mesto zauzimaju međunarodno popularna dela (1840–1857)

Pola Letaruja sa prikazima renesansnih zgrada Rima, koje su generacije arhitekata koristile poput svoje biblije.

Pomenuti francuski albumi bavili su se ili jednom epohom, ili često samo jednim gradom, regijom. U odnosu na njih novinu je predstavljala knjiga Žila Gelhaboa koja je svojevremeno (1839–1850) objavljena u zasebnim sveskama, a čija je namera bila da prestavi arhitekturu više naroda iz raznih perioda. Prema naslovu to su bila dela istorijskog karaktera, sistematično koncipirana, koja su proporcionalno uključivala i arhitektonske spomenike renesanse. Rad Gelhaboa uskoro je izdat i na nemačkom, ali je četvorotomna nemačka verzija napravljena tako, što su ga prethodno poznati naučnici Franc Kugler i Jakob Burkhart preoblikovali u pravu istoriju arhitekture (1852). U ovom knjizi se susreće francuska i nemačka naučnost, tradicija albuma sa tablama, i novija, sintetizirajuća istorija umetnosti sa istorijskim aspektom. Treba napomenuti da u se u ovoj knjizi renesansa već pojavljuje u svom današnjem značenju stila („Renaissance-Styl”). Nemci se, međutim, nisu dugo oslanjali na (danas već zaboravljeno delo) Gelhaboa. Nekoliko godina kasnije pojavila se jednotomna istorija arhitekture Vilhelma Libkea (1855), potom njegovog znatno obimnije delo, petotomna istorija arhitekture koja se vezuje za ime Kuglera (1856-1859), Burkharta i Libkea (1867, 1872). U ovaj period spada i objavljivanje osnovnog Burkhartovog dela (1860) koji renesansu određuje kao jednu od velikih epoha Evropske kulture.

Francuska istraživanja, prvenstvo francuska izdanja iz oblasti arhitekture kao i tradicionalni prestiž francuske kulture posredovali su u tome da se za označavanje ove epohe potom i stila koristi opšteprihvaćen termin „renaissance” a ne italijanski pojam „rinascita” ili „rinascimento”. Pretpostavak je da su rani pojavni oblici neorenesanse u francuskoj arhitekturi i ornamentici takođe doprineli tome. U svakom slučaju, u nemačkom i engleskom jeziku reč „renaissance” kao pojam učvrstio se oko 1840. godine.

U pomenutim albumima arhitekture palata je prvenstveni tip građevine koja se spominje. One su najviše zaokupile maštu autora, neprestano se sreću na crtežima i u komentarima pomenutih izdanja. Među njima dva najviše naglašavana arhetipa – smatrana često za tipove – bila su Palaco Farneze u Rimu i Palaco Stroci u Firenci. Osim palata tu su često zastupljene i vile, dok crkve u značajno manjoj meri. Po svemu sudeći, sa već mnogo puta publikovanim tipovima je u vezi i činjenica, da u neorenesansnoj arhitekturi 19. veka osnovni tip predstavlja gradska palata. Ona nema značenje samo privatne palate: palata je – javna palata – veća stambena zgrada, ali je palata i javna zgrada, kao zgrada Mađarske Akademije Nauka, Ministarstva ili zgrada Štampe. Pojam palate se širi i postaje zajednički imenitelj raznih tipova zgrada. Sistem građevine tipa renesansne palate sa ravnomernom raspodelom nivoa, ritmičkom podelom prozora, formiranjem zgrade u obliku kocke, izradom prozorskih okvira po određenom redu, u isto vreme zanemarivanjem građevinskog reda postavljanja stubova na pročelju, kao i velikim karnižom zgrade (cornicione) prilagođenim proporcijama zgrade – a ne proporcijama gornjeg nivoa – biće za primer kod izgradnje stambenih i javnih zgrada u 19. veku.

Specifična je pojava, da je ekspanzija neorenesanse u Evropi u 19. veku protekla na skoro spontan način. To postaje naročito uočljivo kada se uporedi sa drugim stilskim pravcem, neogotikom, za čiju podršku je organizovana ozbiljna potpora, u pojedinim slučajevima pokret skoro militantnog karaktera, ili lokalno udruženje (Dombauverein) sa odgovarajućim organima i ideologijom. Za podršku renesanse su, međutim, potezani

ozbiljniji argumenti tek kada je u vezi određene zgrade ili arhitektonskog konkursa nastala polemika u vezi stilova, kao na primer u Mađarskoj u vezi izgradnje Palate Akademije Nauka. Renesansa je za mnoge otelotvorenje maksimalnih estetskih ideala. Objašnjenje za ekspanziju (neo)renesanse, koja je u pojedinim periodima i kulturnim krugovima bio skoro vladajući, leži i u asocijacijama vezane za nju: renesansu su odredili pojmovi gradske kulture, slobode pojedinca i naučnog mišljenja, i oni su predstavljali centralne vrednosti građanstva koje je u 19. veku dospelo na vlast. Pojavu renesansnih zgrada a naročito palata nedvojbeno karakteriše plemenita elegancija, koja se mogla učiniti privlačnim za građanstvo, koje nije imalo stvarno plemićko poreklo. Italijanska neorenesansa je odgovarala pogledu na svet građanstva 19. veka, ali i slici koju je ona formirala o samome sebi. Istovremeno, univerzalni karakter stilske varijante, njena mogućnost aditivne montaže učinilo ju je pogodnim za skoro svaki građevinski žanr, za formiranje jedinstvenih nizova ulica, staviše za formiranje jedinstvene gradske vizure.

Neorenesansa se u različitom stepenu i formi u Evropskoj arhitekturi pojavila u prvim decenijama 19. veka. Najpre u senci drugih dominantnih arhitektonskih pravaca kao što su klasicizam i krug arh. stil (Rundbogenstil), ne jednom kao njihova dopuna ili pak, isprepletena sa njima. Otvor sa polukružnim završetkom, ukrašavanje fasade sa kvaderom ili rustika, trouglasti obrva-venac smatrane su za takve odlike, koje su se lako uklopile među već pomenute stilove. Neorenesansa je nakon sredine veka postala značajan modus istoricizma, i to dominantan u pojedinim regionima Evrope.

U Centralnoj Evropi glavnu ulogu imali su određeni važni i uzorni centri nemačkog jezičkog područja i kulturni krugovi. Ponajpre Minhena, koji je prednjačio ne samo u Centralnoj Evropi već i u okvirima čitave Evrope. Tamo su se već 1810-ih godina pojavile zgrade u stilu neorenesanse, na primer Lehtenbergova palata (1817–21), a u narednoj deceniji Königsbau, novo krilo kraljevske palate (1826–35). Obe ove značajne zgrade projektovao je kraljevski arhitekta Leo fon Klence. Elementi renesanse se zapažaju i na onim palatama, koji su izgrađeni u ulici Ludvig po planovima Fridriha Gertnera. Poreklo (neo)renesansne orijentacije po svojoj prilici se može tražiti u tesnim vezama Bavarske i Francuske u Napoleonovo doba, u okviru kojeg se i Klence školovao u Parizu, pored Persijea i Fontenja. 1830-ih, 40-ih godina neorenesansa se u podosta ranih oblika pojavila i u Saksoniji: u Lajpcigu a još više u Drezdenu. Najpoznatiji umetnik ovog stila, koji je polako preovladao klasicizam bio je Gotfrid Semper, koji je projektovanjem zgrade prve Opere u Drezdenu (Erstes Hoftheater, 1838–41), u Evropskim relacijama načinio zgradu za primer. U Berlinu je neorenesansa relativno kasno došla do izražaja, iako su se njemu bliske crte pojavile na pojedinim zgradama i planovima K. F. Šinkela. 1840-ih, 50-ih godina je međutim, u duhu Šinkelove tradicije dominirao neki bezvremenski stil klasicizma kao i Rundbogenstil, dok je prava neorenesansa izborila svoje građansko pravo tek posle 1870. godine. Bauakademie (Bauakademie) u Berlinu je značajna sa aspekta neorenesanse u Centralnoj Evropi, budući da se tamo, kod Fridriha Štilera i Riharda Luce školovao čitav niz mladih arhitekata.

U Beču se u okviru Rundbogenstila takođe mogu naći neke renesansne odlike, ali je tamo neorenesansa dobila na zamahu tek 1857. godine, kada je krenula izgradnja ulice Ring (Ringstrasse). Sa obe strane novog glavnog puta ređale su se divne javne i privatne zgrade, koje su imali veliki uticaj i na arhitekture Centralne Evrope. Uticaj helenističke

neorenesanse, koju su kultivisali Hajnrih Ferstel i Teofil Hansen, može se prepoznati na brojnim zgradama toga doba. Uopšteno, uticaj uzorne bečke arhitekture, koju je ona imala i zbog političke i kulturne uloge carske prestonice, teško da se može preceniti.

U Centralnoj Evropi kod javnih zgrada „strog i ozbiljan stil renesanse” bio je skoro obavezan, bez obzira da li se radilo o školi, bolnici, sirotištu ili kasarni. S abzirom na potrebe, arhitektura je mogla biti bogata i raznolika, skromna i šematska, ili pak uprošćena do svojih osnovnih oblika. Pored aditivnog karaktera upravo ova fleksibilnost čini neorenesansu pogodnim tako reći za sve funkcije gradske arhitekture, od stambene zgrade i privatne palate pa sve do kasarne. Neorenesansa u urbanom pejzažu Zapadne Evrope nema tako upečatljivu, ponekad i dominantnu pojavu; to je više karakteristika šireg prostora Centralne Evrope, počev od Pruske, preko Bavorske, Češke i Austrije pa sve do Mađarske.

Pod pojmom (neo)renesanse, o kojem smo do sada govorili, podrazumevali smo praktično italijansku (neo)renesansu. To je jezik forme, koji je u zemljama Centralne Evrope bez rezerve, generalno prihvaćen. Za savremenike ona nije imala italijanski karakter, niti je nosila posebne nacionalne crte koje bi upućivale na određenu zemlju; arhitekta i investitori su uglavnom bili načisto sa njenim poreklom, ali ona nije pobuđivala neka nacionalna osećanja. Italijanska neorenesansa je u domenu arhitekture u suštini bila zastupljena kao univerzalna, kosmopolitska stilska forma, slično klasicizmu koji je dominirao nekih pola veka ranije.

Situacija je nešto drugačija sa nacionalnim – francuskim i nemačkim – varijantama renesanse. Istraživanje njenog nasleđa i publikovanje istih započeto je kasnije, te su nacionalne odlike stilskih varijanti bazirane na njima bile prepoznate od strane savremenika. 1850-ih, 60-ih godina u Francuskoj je posvećena posebna pažnja dvorcima pored Loara, koji su reprezentovali slavu vladara i njihovog okruženja. Istovremeno francuska arhitektura kasnijih vekova – koja nikada u potpunosti nije raskinula sa klasicizmom i renesansom – postala je predmet istraživanja i poštovanja zahvaljujući pionirskom radu braće Gonkur, objavljenom 1854. godine. Za nemce je emblemsku istorijsku građevinu predstavljala Hajdelberška tvrđava; jedan rani, zahtevan, poseban rad o njoj objavljen je 1859. u Parizu. Šestotomno delo Ernsta Ferstera, koji prikazuje nemačke spomenike kulture, a koji je pokrenut 1858. godine, već sadrži crteže nekoliko renesansnih građevina, dok je Libkeova knjiga o nemačkoj renesansnoj arhitekturi, publikovana 1872. godine predstavljala klasično sažimanje ove teme. Obnovljen stil renesanse je Nemačko Carstvo smatralo nacionalnim stilom, i između ostalog smatrali su ga protivtežom francuskih graditeljeskih tendencija, a najviše je bila zastupljena u građanskom miljeu – u arhitekturi stambenih zgrada i gradskih kuća. Nemačka renesansna umetnost, kao prezentovanje dekoracije i ornamentike te kao inspiracija izuzetno popularnog „staronemačkog” (alt-deutch) enterijer-stila, po značaju je možda prevazišla i arhitekturu nemačke neorenesanse. Kuće izgrađene u stilu francuske i nemačke renesanse, sa zabatima i malim tornjevima više su raznolike, i dinamičnije od italijanskih palata građenih u stilu neorenesanse. Blokovski izgled postaje labaviji ili se u potpunosti rasplinjava, isto kao i ritmički raspored osa. Upravo zbog toga stilske varijante o kojima je reč, na najadekvatniji način se uklapaju u forme onih (stambenih)zgrada koje su izdvojene: a to su palate, vile i dvorci. U jedinstvenom urbanom pejzažu ulice, koja je bila zahtev perioda zrelog istocizma, manje je bilo

prostora za nju. U koloritnijem, impresionističkom svetu kasnog istoricizma međutim, mogla je učiniti raznolikim gradske stambene zgrade.

Neorenesansa – kao što je o njoj već bilo reči – predstavlja čestu pojavu u urbanom pejzažu Centralne Evrope. U Beču je vrh toga predstavljala arhitektura ulice Ring (Ringstrasse), iza koje su se u širokom pojasu protezale prigradske četvrti. Pored stila, u celoj regiji koju mi danas nazivamo Centralnom Evropom, a koja je zapravo odgovarala teritoriji negdašnje Austrougarske Monarhije, bio je za uzor njegov urbanistički sistem. Dobar primer za to je Brno, koji se po svom urbanom sistemu i arhitekturi može smatrati minijaturnim Bečom. Budimpešta u svom monumentalnom programu urbanog razvoja dominantnu ulogu daje radijalnom, prstenastom sistemu, u kome se sistem rastera kombinuje sa presecima ulica pod ostrim ili tupim uglom. Dve najznačajnije rute su Šugarut (Sugárút) i Nadkerut (Nagykörút). Karakteristična je istovetnost ali ne i uniformisanost: visina oboda zgrada je slična, ali nije u potpunosti istovetna, zgrade su harmonične ali ne predstavljaju neprekidan niz, nadalje i arhitektura pročelja je bogata. U sporednim ulicama su zgrade koje podsećaju na palate, ali su izvedene od mnogo jeftinijeg materijala. Drugde se ređaju skromnije stambene zgrade, ali i nadalje sa elegantnim formama.

U provincijskim gradovima dimenzije stambenih zgrada mogu biti manje, ali njihova arhitektura, sistem fasada i dalje predstavljaju refleksiju velikih metropola. Tamo kvalitet zgrada varira, često je šematska i ponavlja se. Iako njihova pojedinačna vrednost nije značajna, skup ovih zgrada određuje vizuru grada, one čine urbani pejzaž. Postoji opasnost da ako jedna po jedna budu nestale, da će se izgubiti karakter celoga grada. Nadamo se, da će Subotica izbeći ovu nedostojnu sudbinu.

LITERATURA

- [1] Börsch-Supan, Eva: *Berliner Baukunst nach Schinkel 1840-1870*. München, **1977**.
- [2] Brix, Michael – Steinhauser, Monika (Hrsg.): „Geschichte allein ist zeitgemäss”. *Historismus in Deutschland*. Lahn – Giessen **1978**.
- [3] Bruck, August (Hrsg.): *Zu Begriff und Problem der Renaissance*. Darmstadt, **1969**.
- [4] Collins, Peter: *Changing Ideals in Modern Architecture 1750–1850*. London, **1965**.
- [5] Csáki Tamás – Hidvégi Violetta – Ritoók Pál (szerk.): *Budapest neoreneszánsz építészete*. Budapest, **2009**.
- [6] Germann, Georg: *The Gothic Revival: Sources, Influences, and Ideas*. Cambridge, Mass., **1973**.
- [7] Hitchcock, Henry-Russel: *Early Victorian Architecture in Britain*. London–New Haven, **1954**.
- [8] Karge, Henrik: Von der „Erfindung“ der Renaissance zur Praxis der Neorenaissance. Paris – Dresden – Berlin – Budapest. *Acta Historiae Artium* 49 (**2008**) 378-406.
- [9] Klingenburg, Karl-Heinz (Hrsg.): *Historismus – Aspekte zur Kunst im 19. Jahrhundert*. Leipzig, **1985**.
- [10] Krause, W. – Heidrun, L. – Nerdinger, W. (Hrsg.): *Neorenaissance – Ansprüche an einen Stil. Zweites Historismus-Symposium, Bad Muskau*. Dresden, **2001**.
- [11] Menekes, Ralf: *Die Renaissance der deutschen Renaissance*. Petersberg, **2005**.

- [12] Milde, Kurt: *Neorenaissance in der deutschen Architektur des 19. Jahrhunderts*. Dresden, **2001**.
- [13] *Neoreneszánsz építészet Budapesten – Neo-renaissance Architecture in Budapest*. Kiállítási katalógus, Budapest Főváros Levéltára. Budapest. **2008**.
- [14] Nerdiner, Winfried (Hrsg.): *Romantik und Restauration. Architektur in Bayern zur Zeit Ludwigs I. 1825–1848*. München, **1987**.
- [15] Patetta, Luciano: *L'architettura dell'Ecclettismo*. Milano, **1975**.
- [16] Sisa, József: Neo-Gothic Architecture and Restoration of Historic Buildings in Central Europe. Friedrich Schmidt and His School. *Journal of the Society of Architectural Historians* 61 (**2002**) 2. 170-187.
- [17] Wagner-Rieger, Renate: *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*. Wien, **1978**.
- [18] Ybl Ervin: *Ybl Miklós*. Budapest, **1956**.
- [19] Zádor Anna (szerk.): *A historizmus művészete Magyarországon. Művészettörténeti tanulmányok*. Budapest, **1993**.

THE ARCHITECTURE OF HISTORICISM AND THE EUROPEAN CITYSCAPE

Summary: *The just several year-long vigorous growth of Art Nouveau produced remarkably original works of art. The preceding roughly half a century was the period of Historicism, which was of a universal character and fed on the architecture of the former ages; basically it was not a style but rather an attitude. The most distinct form of style of Historicism was Neo-Renaissance, which left its footprints primarily on the formation of the cityscapes in Central Europe.*

It was the French authors and architects (Percier and Fontaine, Grandjean and Famin, Letarouilly) who „discovered“ and published on the Renaissance architecture. In Central Europe it was Munich and Bavaria, which played a major role in its early acceptance. The Renaissance was defined by the concepts of urban culture, individual freedom, scientific thinking, thus it represented a kind of ideology. The Italian Renaissance perfectly suited the world view of the 19th century middle class and the image they formed of themselves. The architecture of the Renaissance was of additive nature, and it was characterized by the repetitive use of doors and windows and the easiness to be further developed. It was appropriate for creating resembling buildings, uniform facades or rows of streets and cityscapes.

In Central Europe Vienna provided the model; even though public buildings displayed a wide variety of (neo) styles, but apartment buildings were built essentially in Neo-Renaissance. Many large cities and even smaller towns in the region were reshaped or evolved in a similar manner. Ornate palaces, modest apartment buildings and one-story buildings were erected in this style. In many cases the individual buildings are not of a significant value, however, in their totality they preserve the character and the traditional culture of the location. This is the context that Subotica (Szabadka) has to be viewed from, the architectural heritage of which so much has been done for recently.

Keywords: *Central Europe, architecture, Neo-Renaissance, urban design.*